

Pekka Vartiainen,
Humanistinen ammattikorkeakoulu (HUMAK),
kulttuurituotannon koulutusyksikkö

RAJA JOTA EI OLE: KULTTUURITUOTANTO TEORIAN JA TEKEMISEN MAASTOSSA

Kysymys teoreettisen tiedon ja käytännön taidon välisestä suhteesta kulttuurin ja taiteen tuotannon alalla jakaa edelleen mielipiteitä. Tämän voi hyvin huomata viimeaikaisesta akateemisesta kirjoittelusta. (ks. esim. DeVereaux 2009.). Myös Humanistisen ammattikorkeakoulun kulttuurituotannon yksikön vuosina 2007–08 järjestetyissä kansainvälisissä seminaareissa¹ aihepiiri, joka liittyy läheisesti myös Suomessa käytävään keskusteluun ammattikorkeakoulujen profiilista (esim. Volanen 2003), on noussut esille. Viimeksi tämä tapahtui keväällä 2008, jolloin koko seminaari oli omistettu sen kysymyksen ratkaisulle, tulisiko kulttuurituotannon alaa kehittää tutkimuksen vai käytäntöön pohjautuvien ratkaisumallien ehdoilla. Tämänkaltaisten probleemien esille tulo kertoo paitsi siitä, että alalle on tarve löytää selkeää kehitystä suuntaava toimintasektori myös siitä, että kulttuurituotannon paikka akateemisessa kentässä on vielä määrittämättä.

Yves Evrardin ja Francois Colbertin (2000) muutaman vuoden takainen artikkeli "Arts Management: A New Discipline Entering the Millennium?" on oivallinen esimerkki siitä, miten erityislaatuiseksi intellektuaaliselle toiminnalle pyritään hankkimaan statusta. Vuosituhannen vaihteen alussa laaditun artikkelin sanomallinen sisältö on se, että taiteen tuotannosta on hiljalleen muodostumassa oma akateeminen toiminta-alue, jonka kiinteä yhteys talous- ja hallintotieteisiin alkaa höltyä. Kirjoittajat myöntävät, että kysymyksessä on lähestymistapa, joka toimii monien akateemisten rinnakkaisteorioiden ja -menetelmien rajapinnoilla. Sen läheinen yhteys niin turismin tutkimukseen, urheilun tapahtumatuotannolliseen tarkasteluun kuin viestintäaineisiin on ilmeinen. Mutta tuotantotalouden kenttään taiteen tuotannosta on tulossa tärkeä toimija, tai ainakin oma alalajinsa. (Evrard & Colbert 2000, 4.)

Taiteen tuotanto on Evrardin ja Colbertin mukaan ollut perinteisesti vahvasti sidoksissa kaupallisiin aineisiin ja näiden teoreettisiin sekä opetuksellisiin sisältöihin. Taiteen tuotannolliset aspektit on liitetty osaksi liiketaloudellista käsitteistöä ja niiden relevanssia on tarkasteltu tästä viitekehuksesta. Kuitenkin taiteen ja kulttuurin tuotanto on syytä nähdä omanlaisena

¹ Näistä lähemmin ks. Vartiainen, Pekka: "Kulttuurituottajat globaalien kysymysten äärellä." Kever 2/2007; Vartiainen, Pekka: "Elämää ja teoriaa: Kulttuurituotanto keskustele - in English." KeVer 3/2008.

toimintakenttänä, johon liittyy liiketaloudellisia komponentteja, mutta joka myös tuo lisäarvoa kentälle. Kirjoittajat mainitsevat tässä yhteydessä niin taidelaitosten strategiseen toimintaan kuin ihmisten johtamiseen liittyviä toimia, joiden käyttö taiteen tuotannollisessa kehyksessä saa aivan uudenlaisia piirteitä. Taidelaitosten tai -organisaatioiden ja taidevetoisten projektien johtaminen, managerointi vaatii toimijoiltaan erityistaitoja ja erityiskysymysten huomioon ottoa. Vastaavasti taiteen tuotannolliseen näkökulmaan on syytä aina liittää mukaan tuotteen ei-materiaalinen arvo ja sen muuttuminen ajassa. Rahoitukseen liittyvät tekijät, tuotteen markkinointi ja kuluttajan käyttäytymisen ennakointi muokkaantuvat taiteen ja kulttuurin kentällä omista erityisistä lähtökohdistaan. (emt. 5–9.)

Evrard ja Colbert pitävät taiteen tuotantoa tieteenalana, joka lainaa teoreettisen pohjansa muilta tieteiltä (kaupalliset aineet, yhteiskuntatieteet, humanistiset tieteet, hallintotieteet jne.) mutta toimii samalla lähellä taiteen tuottajia ja taidesektoria. Näin taiteen tuottaja on samalla kertaa sekä oman toiminta-alueensa hallitsija ja sen määrittäjä että mediaattori kentän toimijoiden ja yleisön välillä. Taiteen ja kulttuurin tuotanto on samalla kertaa perinteisen katsantokannan mukainen akateeminen tiedonala että käytäntöön viittaava toiminto. Evrardin ja Colbertin mukaan edelliseen viittaavat juuri ne lukuisat tieteellisissä julkaisuissa ilmestyneet artikkelit, joissa määritellään ja arvioidaan taiteen tuotantoa niin käytännöllisten tapaustutkimusten kuin teoreettisten näkemysten kautta. Myös tieteellisten konferenssien määrän raju kasvu ja taiteen ja kulttuurin tuotannon kurssitarjonnan ja ohjelmien siirtyminen yliopistojen sisälle kuvastavat alan akateemisesta muuttuvaa luonnetta. (emt. 11–12.)

Akateemisena tieteenalana taiteen ja kulttuurin tuotanto on yhtä ongelmallinen kuin talouden johtamiseen ja kaupalliseen liiketoimintaan keskittyvät ohjelmat yliopistoissa ja korkeakouluissa. Molempien kohdalla voidaan puhua peruslähdekohdan ristiriidasta, jossa tieteenala joutuu puolustamaan olemassaoloaan toisten, siihen läheisessä yhteydessä olevien tieteenalojen tai toimintojen avulla. J.C. Spender on kritisoinut voimakkaastikin liiketaloudessa vallalla olevaa pedagogista mallia, jossa haetaan pysyviä rakenteellisia malleja senkaltaisten taloudellisten toimintojen tueksi, jotka toteutuvat epävarmuuden, väliaikaisuuden ja epärationaalisten kuvitelmien maailmassa. Akateemisena tieteenalana esimerkiksi kauppatieteillä on ollut niin voimakas tarve puolustaa omaa olemassaoloaan suhteessa käytännön työelämän tarpeista saapuviin signaaleihin, että se on unohtanut lähtökohtansa teoreettisen tiedon ja taidon välimaastossa toimivana prinssiipinä. (Spender 2007, 32–33.)

Talouden johtaminen ja tieteen tekeminen kaupallisesta toiminnasta lähenee Spenderin mukaan taiteen tekemistä. Siinä rationaalinen päätöksenteko ja intuitiiviset toimintamallit kohtaavat toisensa, hieman vastaavalla tavalla kuin taiteellisessa prosessissa. Kaupallinen hallinta ja sen järjeistäminen tai

pedagogisointi on usein jotakin muuta kuin kylmää ja objektiivista järkeilyä. Todellinen tieto näistä monimutkaisista prosesseista löytyy asiakkaan käyttäytymisen ja organisaation tai yrityksen väliltä. Näin kaupallisten toimintojen tieteellinen tarkastelu viittaa enemmän hallinnollisen mielikuvituksen käyttöön kuin valmiiden teoreettisten mallien arviointiin suhteessa tarkasteltavaan ilmiöön tai käyttäytymiseen. Tässäkin on Spenderin mukaan syytä erottaa toisistaan liiketaloudellinen johtaminen teoreettisena rakennelmana ja ammattina. Jälkimmäinen on luovaa vuorovaikutusta yhteisön muuttuvien tarpeiden välillä. Edellisen puolestaan tulisi reflektoitua praktiseen lähtökohtaansa. (emt. 35–37.)

Näin taiteen ja kulttuurin tuotannon olemassaolo akateemisena toimintona saa ehkä hieman yllättävää tukea suunnalta, jota on totuttu pitämään taiteen ja kulttuurin vastapoolina. Kun Evrardin ja Colbertin artikkelissa haetaan taiteen tuotannon omaleimaisuutta ottamalla etäisyyttä taloustieteisiin ja kaupallisiin aineisiin, niin Spenderin kuin Robert J. Mocklerin (2002) näkemyksissä virta vie toiseen suuntaan. Mocklerin näkökulma tosin on pikemminkin senkaltainen, jossa taiteen ja kulttuurin sisällöt toimivat alisteisina liiketalouden oppien perille saattamisessa. Mocklerin mukaan erityisesti musiikin ja kirjallisuuden käyttö liiketalouden hallintamenetelmien opettamisessa edesauttaa näiden omaksumista ja toisaalta kertoo myös siitä, miten lähellä liiketalouden oppeja myös taiteet toimivat. (Mockler 2002, 574.)

Esimerkkinä Mockler käyttää draamaa. Shakespearen näytelmistä voimme opiskella johtajuutta ja tilanteiden hallintaa, näyttelijöiden johdolla toteutettu draamapedagogiikka tuo tosielämän tilanteet lähelle kuulijaa, samoin kuin monien näytelmäkirjailijoiden omalla elämällään antama esimerkki siitä, miten on mahdollista yhdistää toisiinsa taiteellinen työ ja kaupalliset päämäärät. Mocklerin mielestä näyttelijän työ, jossa hänen on toimittava katsojaa vangitsevalla tavalla, vertautuu nk. karismaattiseen johtajuuteen, ja antaa siinä mielessä uusia näkökulmia projektien hallintaan ja johtajan rooliin näissä. (emt. 575.)

Kaiken kaikkiaan Mockler korostaa liiketalouden oppien kohdalla teoreettisen tiedon ja käytännön tilanteiden välistä yhteyttä. Näin liiketalouden opit vertautuvat erityiseen taiteenalaan, draamaan, jossa pelkkä tieto tekstin historiallisesta pohjasta tai sen kirjallisuustieteellinen arviointi ei riitä. Tarvitaan myös toimijoita ja ihmisiä, jotka laittavat tekstin elämään ja saavat sen näin vaikuttamaan ajassa ja paikassa. Liikkeenjohdon määritelmä muotoutuu Mocklerilla tästä näkökulmasta: "[M]anagement is an applied field involving individual human beings and companies managing something in a situation-specific context." (emt. 582).

Keskustelu teoreettisen tarkastelun ja käytännön toteutuksen välisestä erosta saattaa johtaa katseen siihen taiteen ja kulttuurituotannon poikkitieteelliseen jatkumoon, jossa tätä eroavuutta tai halkeamaa pidetään edelleen yllä. Onkin

jokseenkin mahdotonta ymmärtää kulttuurin alalla tapahtuvia tuotannollisia toimenpiteitä ja toimijoita irrallaan kuvatuunlaisesta akateemisesta viitekehystä. Taiteen ja kulttuurin tuotanto on kulkeutunut marginaalista keskiöön siinä vaiheessa, kun tuottajan ammatillinen status hyväksyttiin. Tämä tapahtui samaan aikaan, kun ensimmäiset tuottajakoulutuksen ohjelmat käynnistettiin 60-luvun lopulla. 1980- ja 1990-luvulle tultaessa tuottajuudesta tuli tunnustettu professio, jonka merkitys luovan talouden sektorilla on vain vahvistunut ja alkanut jo omaksua piirteitä specialisoitumisesta. (Evrard & Coulbert 2000, 10.) Taiteen alojen tuottajuudet nähdään jo tänään toisistaan eriytyneinä toimintoina, jotka vaativat tuekseen sisällöllisesti entistä fokusoituneimpia ohjelmia.

Näin taiteen ja kulttuurin tuotanto akateemisena tiedonalana on alkanut hakeutua oman identiteettinsä äärelle. Tiedonalan kohdalla tämä on tietenkin tyypillinen kehityskaari, jota myös muut vastaavat, käytännön tekemisen pohjalta muokkautuneet alat ovat toteuttaneet. Mainittakoon tässä vain lääketiede, oikeustiede ja kaupalliset tieteet. Aivan samoin kuin näiden kohdalla on käynyt, myös taiteen tuotannon ja erityisesti kulttuurituotannon kohdalla perusteellinen käsitteiden avaaminen toimii keinona löytää väylä oman epistemologian äärelle.

Hamid Yeganeh ja Zhan Sue ovat kiinnittäneet huomiota siihen, miten välineellinen näkökulma tiedon tuotantoon hallitsee suurinta osa kulttuurituotannon tutkimusta. Näissä kulttuuri nähdään objektiivisena todellisuutena, jonka merkitys on mitattavissa ja arvioitavissa. Ei olekaan ihme, että suurin osa alan tutkimusta tuntuu olevan tapaustutkimuksia, joissa pyritään todistamaan kulttuurin tärkeä yhteisöllinen rooli mitattavien suureiden (kävijämäärät, taloudelliset vaikutukset) avulla. Kulttuurin merkitys syntyy sen kautta, mikä on sen käytännöllinen hyöty. Abstraktiosta nimeltään kulttuuri tehdään näin konkreettinen yksikkö, jonka olemuksesta ja toiminnasta löytyy myös universaaleja lainalaisuuksia. (Yeganeh & Su 2006, 361–362.)

Mutta kulttuuri voidaan nähdä myös mentaalisenä rakenteena, joka vaikuttaa ihmisten toiminnassa ja toimintaan, vaikka sen reaalin vaikutus jääkin todentamatta. Tämä sosiaalisen konstruktivismin näkökulma tuo Yeganehin ja Suen mukaan arvokkaan lisän niihin tutkimuksiin, joissa kulttuurituotantoa pyritään teoretisoimaan ja lähestymään analyttisin välinein. Ongelmana tällöin on tosin tulosten subjektiivisuus ja mahdottomuus luoda ja kehittää niiden pohjalta hyödyllisiä toimintamalleja. (emt. 363.) Tutkijan tehtävänä on lähinnä hakea kulttuurille merkityksiä, jotka muutoin jäisivät kokijoilta huomioimatta.

Kulttuurituotannon teoreettisen tarkastelun ongelmana on Yeganehin ja Suen (emt. 364–365) mielestä se, että käsitettä ”kulttuuri” käytetään liian yleistävässä merkityksessä. Jotta päästäisiin mitattaviin, yleistettäviin ja teoreettisesti haastaviin tuloksiin, tutkimuksessa olisi syytä hakeutua

kulttuuria pienempien ja helpommin lähestyttävien tekijöiden äärelle: "To overcome such definitional problems, one suggestion is to replace the term 'culture' with more refined and theoretically meaningful constructs that can be easily defined, operationalized, and measured." (emt. 366). Tutkimuksessa olisi näin edettävä ikään kuin makrotason ongelmista pienempiin osiin, eriytettävä ja selkeytettävä näiden asema omassa kontekstissaan ja pyrittävä tämän jälkeen heijastamaan tarkasteltua ilmiötä suhteessa laajempiin kulttuurisiin tekijöihin.

Yeganehin ja Suen tapa tarkastella kulttuurituotannon tutkimuksellista olemusta pitää sisällään sen teoreettisen ja käytännön tiedon välisen dilemman, josta koko ala saa muotonsa. Ehkä ajallemme tyypillinen tapa ratkaista tämänkaltainen vastakkainasettelu on pitää kiinni molemmista ja pyrkiä paradigmaan, jossa korostuu *samanaikaisuuden* ideologinen valinta. Kulttuurituotantoa ohjaavat teoreettiset lähtökohdat, jotka voidaan jäljittää sen lähellä vaikuttavien tiedonalojen sisäiseen kehitykseen. Samaan aikaan kulttuurituotanto vaikuttaa lähellä sitä ajan, paikan ja toiminnan ykseyttä, josta kulttuuriamme määrittävät tuotannot saavat ilmaisunsa. Tämänkaltaisessa tieteellisessä paradigmassa on jokseenkin samantekevää se, missä kulkee raja teoreettisen tiedon ja käytännön tekemisen välillä. Se on raja, jota ei ole.

Lähteet

DeVereaux, Constance 2009. Cultural Management and the Discourse of Practice. Sigrid Bektmeier-Feuerhahn, et al, eds. Forschung im Kulturmanagement. Lehre e.V. Verlag, Bielefeld.

Evrard, Yves & Colbert, Francois 2000. Arts Management: A New Discipline Entering the Millennium? International Journal of Arts Management. Volume 2, Number 2, Winter.

Mockler, Robert J. 2002. Using the Arts to Acquire and Enhance Management Skills. Journal of Management Education. Vol. 26, No. 5, October.

Spender, J. C. 2007. Management as a Regulated Profession. An Essay. Journal of Management Inquiry, Vol. 16, No. 1, March.

Volanen, Matti Vesa 2003. Taito-oppi haastaa tieto-opin. Ammattikorkeakoulupedagogiikka. Ajankohtaisia puheenvuoroja. Toimittanut Hannu Kotila. Edita.

Yeganeh, Hamid & Su, Zhan 2006. Conceptual Foundations of Cultural Management Research. International Journal of Cross Cultural Management. Vol 6 (3).